

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
САМАРҚАНД ДАВЛАТ ЧЕТ ТИЛЛАР ИНСТИТУТИ

INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ
ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎРГАНИШНИНГ
ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Халқаро илмий-амалий анжуман
МАТЕРИАЛЛАРИ

Самарқанд, 2019 йил 10-11 октябрь

Самарқанд - 2019

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

САМАРҚАНД ДАВЛАТ ЧЕТ ТИЛЛАР ИНСТИТУТИ

АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ КАФЕДРАСИ

**INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF LEARNING
FOREIGN LANGUAGES**

**ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ**

**ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎРГАНИШНИНГ
ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ**

**Халқаро илмий-амалий анжуман
МАТЕРИАЛЛАРИ**

Самарқанд, 2019 йил 10-11 октябрь

Самарқанд - 2019

Бошқа бир тилшунослар эса, пропозицияни мавхумлик (ноаниклик) деб тушунса, баъзилари эса, пропозицияни гапнинг маъноси деб тушунадилар (тилшунос Лайонис). Умуман олганда, пропозиция ва пресуппозиция тушунчалари тилшуносликда шакл ва мазмун, номинатив ва предикатив муносабатларни англашда ўзига хос таянч бўлиб келаётган бўлса ҳам, мазкур терминлар ифодалаётган моҳият хусусида фикрларда муштараклик кузатилмайди. Бу борада ҳали қилиниши лозим бўлган ишлар салмоқли эканлигини алоҳида қайд этамиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Арютонова Н.Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике. Серия лит.и яз. 1973., Т.32 Вып.№1, с. 85
2. Дейк Т.А ван. Язык. Познание Коммуникация. – М.,1989. с.41
3. Хайруллаев Х.З. Сўз, сўз бирикмаси ва гапнинг предикативликка муносабати//Номзодлик дис.автореферати. Тошкент, 2001.20-бет
4. Лингвистический энциклопедический словарь. -М.,1990-С. 401
5. Зеленщиков А.В. Пропозиция и модальность. Санкт Петербург. 1997

ЁШЛАРНИНГ ИЖОДКОРЛИК ТУЙҒУЛАРИ ВА ЭСТЕТИК МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА КИТОБНИНГ АҲАМИЯТИ

Тилляева Ф.З. СамДЧТИ тадқиқотчиси

Аннотация: Ушбу мақолада келажаги буюк давлатни барпо этишда ёш авлодни китобхонликка жалб этиш, эстетик маданияти ва идеали юксак бўлган шахс олдига олийжаноб вазифа, ёшларнинг ижодкорлик туйғуларини руёбга чиқариш, улар ўртасида китобхонликни ривожлантириш ҳақида сўз юритилган.

Калит сўзлар ва иборалар: китобхонликни ривожлантириш, эстетик маданият, ёшлар ижодкорлиги, ахлоқий эстетик тарбия, мутоллага, бадиий адабиёт;

Аннотация: Эта статья посвящена вовлечению молодого поколения в книгочтение, построению великой нации с великим будущим, эстетической культурой и благородной миссией перед человеком с высокой идеологией, творческим потенциалом молодежи и развитием чтения.

Ключевые слова и выражения: развитие чтения, эстетическая культура, молодежное творчество, нравственно-эстетическое воспитание, чтение, художественная литература;

Resume: This article is devoted to involving the young generation in book reading, building a great nation with a great future, an aesthetic culture and a noble mission before a person with a high ideology, the creative potential of young people and the development of reading.

Key words and expressions: reading development, aesthetic culture, youth creativity, moral and aesthetic education, reading, fiction;

Китоб инсоният ижодиётининг чинакам ҳайратланарли ва эътиборга лойиқ ноёб ютуғидир. Китобларда кечмиш замоннинг ақл-идроки яшайди, хоки тупроқлари туш сингари аллақачонлар тўзғиб кетган, одамларнинг овози бурро ва аниқ янграб туради. Инсоният яратган, қайта-қайта ўйлаб кўрган ва у эришган нарсаларнинг бари худди сеҳрли сандиқдай китоблар саҳифасида сақланиб қолган.

Мустақилликни мустаҳкамлашда, келажаги буюк давлатни барпо этишда ёш авлодни китобхонликка жалб этиш, эстетик маданияти ва идеали юксак бўлган шахс олдига олийжаноб вазифа ҳамда масъулият қўйилади. Шахснинг эстетик тафаккури ва маданиятини юксалтириш, бадиий адабиётни мутоллага қилишга жалб қилиш, тарбиялаш осон иш эмас. Айниқса, бугунги мафкуравий қарашлар, тафаккури заиф ёшларни ўз томонига оғдириб олишга интилаётган бир даврда китобхонлик масаласи ниҳоятда долзарб аҳамият касб этади.

Президентимиз Ш.Мирзиёев: “Ёшлар ҳақида гап кетганда, мен доим бир нарсани ўйлайман. Мана бугунги кунда қанча-қанча ёшларимиз чет элларда таълим олмоқда, меҳнат қилмоқда. Албатта уларнинг орасида ўз йўлини топиб, бегона юртда ҳеч кимдан кам бўлмай яшаётганлари ҳам кўп. Лекин Ватан соғинчи ҳар қандай одамни қийнайди. Шунинг учун улар билан доимий алоқа ўрнатиш, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, қўллаб-қувватлаш бўйича ишларни кучайтиришимиз зарур” [1], деб таъкидлайдилар.

Шунинг учун ёшларнинг ижодкорлик туйғуларини руёбга чиқариш ва ривожлантириш мақсадида, биринчи навбатда халқимизнинг олийжаноб удумлари, пурмаъно ўғитлари ва тарбиявий анъаналаридан баҳраманд этиш, тарих ва бугунги кунни бирлаштирувчи ижтимоий – фалсафий, эстетик, инсоний ғояларни ўзида мужассам этган бадиий асарлар, тарихий романларни мутолаа тарғиботи муҳим аҳамият касб этади.

Жамиятда эстетик тарбиянинг энг асосий вазифаси шахсни ёт таъсирлардан ҳимоя қилиш, завқ-шавқ билан яшашга ўргатиш, бошқаларга ўрнак бўлиб, ҳаётда уларнинг ҳавасини келтирадиган даражада маънавий-руҳий камолотга эришишдан иборатдир.

Ўзбекистонимиз ўғил қизларини ер юзининг энг гўзал, энг латофатли ва нафосатли, оқила аёллари, сулув ва дилбар қизлари... паҳлавон йигитлари, чиройли ёшлари сифатида тарбиялаб, бундай ёшларни вояга етказиш ва тарбиялаш вазифаси шу бугуннинг энг зарур ва долзарб илмий-амалий муаммосидир. Мустақиллик даврида шахсни, хусусан ёшларни ижтимоий-иқтисодий ва маънавий соҳаларда, жамият аъзоларининг эҳтиёжи йўлида қилинаётган ишларга жалб этиш, фаолиятини янада ошириш давлат сиёсатининг бош вазифаларидан бирига айланди.

Мамлакатимиз ижтимоий сиёсий ҳаётида юз берган ислохотларнинг фалсафий-эстетик моҳиятини, китобхонликни шахс онгига тафаккурига сингдириб бориш, уларни миллий ғоя руҳида тарбиялаш, ёшларни комил инсонлар қилиб тарбиялашда маънавий ҳаётни китобсиз тасаввур этиб бўлмайди. Шу асосда демократик ва фуқаролик жамиятининг бунёдкорлари бўлган шахсларни гўзаллик қонунлари асосида яшашига имкониятлар яратиш долзарб аҳамият касб этади.

Ёшларга келажаги порлоқ ҳаётни яратишда аввало мутолаани оилада, маҳаллаларда, мактабларда, лицей ва коллежларда, олий ўқув юртларда, корхоналарда ишлаётган ёшлар билан ғоявий-маърифий, тарбиявий ишларни мунтазам олиб бориш муҳим вазифа [2] эканлиги Президентимиз Ш.Мирзиёев алоҳида таъкидлайдилар. Демак, ёшлар тарбияси тизимининг ҳар бир бўғинида жиддий ишлар олиб бориш, хусусан, ҳар бир шахс онгига миллий ва умуминсоний қадриятлар мазмунини китоб орқали сингдириш, уларнинг эстетик маданиятини замон талаби асосида шакллантириш ва ривожлантириш масаласини тадқиқ этиш бугунги кундаги долзарб илмий муаммодир.

Ўзбекистонда рўй бераётган ўзгаришлар, янгиликлар, ислохотлар ёшлар ҳаётига ҳам таъсир этмай қолмайди. Шу боис, ёшлар ижтимоий ҳаётида юз бераётган воқеа ва ҳодисаларни мустақиллик мафкураси, эстетик маданиятни ривожлантириш талаблари асосида теран англаб олишлари ва шуларга асосланган ҳолда ақлий-жисмоний қобилиятларини, маънавий имкониятларини бадиий адабиёт орқали руёбга чиқариш зарур. Ёшларда мутолаа, китобхонлик кўникмаларини, билимларини шакллантирмасдан ва маънавий баркамол қилиб вояга етказмасдан туриб кўзланган мақсадларга эришиш қийин.

Шу сабабли ёшларнинг маънавий қиёфасини белгилашда, уларнинг ижтимоий фаол шахс бўлиб шакллантиришда муҳим аҳамият касб этувчи омил – эстетик маданиятни шакллантириш ва китобхонликни ривожлантириш муҳим ижтимоий – фалсафий аҳамиятга эга.

Ўзбекистон ёшларининг халқаро ҳамжамиятга тенг ҳуқуқли субъект сифатида кўшилиши, фан-техника соҳасидаги, иқтисодий муносабатларда содир бўлаётган ўзгаришлар, фуқаролик жамияти барпо этиш жараёнидаги янгиликлари Ўзбекистон фуқаролари эстетик тафаккури юксалишининг ижтимоий - фалсафий масалаларини ўрганиш барчамизнинг вазифамиздир. Мустақиллик даври эстетикаси қонун ва категорияларини миллий мафкура талаб ва эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда тарғиб қилиш ва

китобхонликни ривожлантиришни тадқиқ қилиш масаласини долзарб вазифалардан бири сифатида кун тартибига қўймоқда. Мустақиллик даври эстетикасини миллий ва умуминсоний қадриятлар уйғунлиги асосида ишлаб чиқиш жараёнида инсонпарварлик тамойилига катта эътибор қаратилмоқда.

Шахснинг ахлоқий–эстетик онги, дунёқараши, тафаккури, маданияти, маънавиятини камол топтириш масаласи инсоният тараққиётининг барча босқичларида энг долзарб илмий–назарий ва амалий муаммо тариқасида мутафаккирлар, файласуфлар, эстетик олимлар, рухшунослар ва ижодкорлар диққатини жалб қилиб келган.

Эстетик маданиятнинг шаклланиш ва ривожланиш муаммолари, эстетика категориялари, эстетик тафаккур ва эстетик тарбия масалалари, шахс камолотида адабиётнинг аҳамияти жаҳон ва рус олимлари томонидан кенг ўрганилган. Республикамиз олимларидан И.Мўминов, М.Хайруллаев, С.Шермухаммедов, Т.Маҳмудов, Э.Умаров, М.Абдуллаев, Ҳ.Каримов, М.Холматова, Х.Шайхова, А.Эркаев, О.Ғайбуллаев ва бошқаларнинг бир қатор монография ҳамда мақолалари ушбу мавзуга бағишланган [3].

Мустақиллик даврида яратилган фалсафий, эстетик ва педагогик – психологик адабиётлар билан танишиш шундан далолат берадики, эстетик маданият ва эстетик тарбияга бағишланган санокли илмий ишлар ва мақолалар мамлакат миқёсида ҳанузгача замонавий шахснинг китобхонлик ва эстетик маданиятини шакллантириш ва ривожлантириш масалаларига бағишланган асарлар ниҳоятда кам эканлигини кўрсатади.

Мустақиллик маънавияти шаклланаётган даврда ёшларнинг эстетик маданиятини шакллантириш ва китобхонликни ривожлантириш орқали уларни миллий ва умуминсоний маънавий-ахлоқий ҳамда эстетик қадриятлар руҳида тарбиялаш, соғлом ва баркамол, ижтимоий ва ижодий фаол шахс қилиб вояга етказишнинг ижтимоий-фалсафий моҳиятини очиб бериш асосий мақсад қилиб олинди.

Ушбу мақсадни амалга ошириш қуйидаги вазифалар бажарилишини тақозо этади:

–ёшларнинг маънавий қиёфасини, эстетик маданиятини шакллантириш, китобхонликни ривожлантиришнинг ижтимоий моҳиятини белгиловчи илмий-назарий ва методологик асосларини ифодалаб бериш;

–ёшларнинг эстетик маданиятини камол топтиришда, уларни комил инсон бўлиб вояга етишларида бадиий адабиёт муҳим омил эканлигини кўрсатиш;

–ёшларни ахлоқий–эстетик жиҳатдан тарбиялашда мустақиллик даври адабиётининг ролини кўрсатиш ҳамда дунёвий, фуқаролик жамияти қураётган Ўзбекистон фуқаролари илмий, фалсафий, эстетик дунёқарашини ривожлантиришнинг омилларини таҳлил қилишдан иборатдир.

Бугунги кунда Ўзбекистон аҳолисининг 60% дан ортиқроғини ёшлар ташкил этади. Бундай катта ижтимоий гуруҳга мамлакатимизда жиддий эътибор бериб келинаётганлигининг боиси ҳам шундан. Ўзбекистонда ёшлар тарбияси жиддий масала эканлиги, Ватан, халқ, миллат учун фидоий, комил инсонлар қилиб тарбиялашда, эстетик маданиятини шакллантиришда китобхонликни ривожлантириш барча жамият зиёлиларининг муҳим устувор вазифасига айланмоғи лозим[4].

Ёшлар дейилганда, биринчи навбатда, 18 ёшдан 35 ёшгача бўлган авлод кўз ўнгимизга келади. Улар миллатнинг, мамлакатнинг гули, орзуси ва ишончидир. Уларнинг иштирокисиз ижтимоий ҳаётнинг бирон жабҳасидаги ўзгариш, ислоҳот ва тараққиётни тасаввур этиб бўлмайди.

Ёшлар зиммасига юксак тарихий масъулият юкланар экан, бу ёшларнинг, аввало, маънавий қиёфасида бадиий адабиёт, эстетик тарбия шунчалик улкан ижтимоий аҳамият касб этади. Ёшларни мамлакатда содир этилаётган тарихий воқеалар, ислоҳотлар ва маънавий ўзгаришлар оқимига олиб кириш, уларни ҳам бу жараёнларнинг фаол иштирокчилари ва бунёдкорларига айлантириш, мустақиллик даври ижтимоий-сиёсий ва маънавий дастурида китобхонликка катта эътибор қаратилган.

Шунинг учун ёшлар қайси соҳада фаолият кўрсатмасин, уларнинг ақлий қиёфаси, ижтимоий онги, бадиий-эстетик тафаккури, маданияти, дунёқарашини тарбиялаб

ривожлантиришда китоб мутолааси ижтимоий ҳаётнинг зарурий эҳтиёжидан келиб чиқадиган объектив ҳақиқатдир.

Шахс ижтимоий ҳодиса сифатида ижтимоий муносабатлар ва ижтимоий тизим ғоялари, мақсад ва мафкураси асосида шаклланиб, ривожланиб боради.

Мустақилликни мустаҳкамлашга ўзини сафарбар этадиган ёшларни тарбиялашда аввало тарихий илдизларимизни чуқур англайдиган адабиётлар, китобларнинг ўрни бекиёс. Табиатан ҳаётий воқеаларга синчков муносабатда бўладиган, янгилик ва ўзгаришларни тез қабул қиладиган ёшларнинг ижтимоий-сиёсий ва маънавий қиёфасини, онги ва шуурини, ҳаётий йўлини белгилашда китобнинг асрлар давомидаги қадрини ривожлантиришни давр тақозо этмоқда.

Ёшлар тарбияси концепциясида асосий масала “Ёшларни моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, уларнинг билим ва ҳунар эгаллаши учун, тегишли шароит яратиб бериш, зарарли ёт таъсирлардан муҳофаза қилиш, бузғунчи ғоялардан асраш, онгу шуурини илму маърифат нури билан мунаввар этиш каби кўп-кўп масалаларга асосий эътибор қаратилади” [5].

Фойдаланган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 12-январдаги “Китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича комиссия тузиш тўғрисидаги фармойиши. //
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси. 2017 йил 22 декабрь.
3. G'aybullayev O. Shaxs ma'naviy kamoloti va estetik madaniyat. Toshkent.: “CHASHMA PRINT” 2008, 126 s.
4. Kitobxonlik madaniyati va badiiy tarjima mahorati // Respublika ilmiy – amaliy konferentsiyasi materiallari. Samarqand, 2017. 62-63 s.
5. Ergashev, Yo'ldoshev E. Kutubxona va kitobxon. Toshkent.: “O'zbekiston” nashriyoti. 2008. 135-136 s.